

**“BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING DARSGA BO‘LGAN DIQQATINI
JAMLASHDA MUSIQIY TANAFFUSLARNING O‘RNI”****Xoliqulova Sarvinoz Ilyos qizi****Termiz davlat pedagogika instituti****Musiqqa mahorati va madaniyati kafedrası 2-kurs talabasi****xoliqulovas49@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.20726311>**

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining dars jarayonidagi intellektual va jismoniy charchoqlarini kamaytirish hamda ularning diqqatini jamlashda musiqiy tanaffuslarning (musiqiy daqiqalarning) pedagogik va psixologik ahamiyati yoritilgan. Kichik yoshdagi maktab o‘quvchilarining diqqat barqarorligi va ularning emotsional holatiga musiqaning ta’siri tahlil qilingan. Maqolada dars o‘rtasida qo‘llaniladigan qisqa muddatli musiqiy va harakatli o‘yinlar o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini qayta tiklashga qanday yordam berishi pedagogik nuqtayi nazardan asoslab berilgan hamda boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

KALIT SO‘ZLAR: boshlang‘ich sinf, diqqatni jamlash, musiqiy tanaffus, pedagogik texnologiya, emotsional holat, charchoq, musiqiy daqiqa, faollik.

KIRISH: Zamonaviy ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga nafaqat bilim berish, balki ularning salomatligini asrash va darsga bo‘lgan qiziqishlarini doimiy ravishda yuqori darajada saqlab turishdan iboratdir. Kichik maktab yoshidagi (6-10 yoshli) bolalarning psixofiziologik xususiyatlari shuni ko‘rsatadiki, ularning diqqat markazi tez chalg‘uvchan va beqaror bo‘ladi. Tadqiqotlarga ko‘ra, boshlang‘ich sinf o‘quvchisi dars davomida bor-yo‘g‘i 15–20 daqiqa davomida diqqatini bir joyga faol jamlay oladi. Shundan so‘ng bolada jismoniy charchoq va intellektual toliqish belgilari namoyon bo‘ladi, bu esa dars samaradorligini pasaytiradi. Shu sababli, dars jarayonida o‘quvchilarning diqqatini qayta tiklash va ularning emotsional holatini yaxshilashning innovatsion usullarini izlab topish bugungi kun pedagogikasining eng dolzarb muammolaridan biridir.

Bolalar psixologiyasi va pedagogikasida o‘quvchilarning diqqatini boshqarish hamda dars davomida charchoqni kamaytirish masalalari Y.A.Komenskiy, K.D.Ushinskiy kabi klassik pedagoglar, shuningdek, zamonaviy psixologlar tomonidan keng o‘rganilgan. Musiqqa ta’limining bolaning intellektual salohiyatiga ta’siri masalalari va musiqiy pedagogika yo‘nalishida yurtimiz olimlaridan j.Yuzboyev, O.Ibrohimov, D.Omonullayeva kabi pedagog-musiqashunoslar o‘z tadqiqotlarini olib borishgan. Biroq, aynan umumta’lim maktablarining nomusiqiy darslarida (ona tili, matematika, tabiatshunoslik va b.) musiqiy tanaffuslarning o‘quvchi diqqatiga ta’sirini pedagogik mexanizm sifatida alohida tadqiq etish ehtiyoji hamon saqlanib qolmoqda.

METODOLOGIYA: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining dars jarayonidagi diqqat barqarorligini ta’minlashda musiqiy tanaffuslarning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash maqsadida majmualiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Ishning nazariy asosi sifatida kichik maktab yoshidagi bolalarning psixofiziologik rivojlanish qonuniyatlari, ularning diqqat xususiyatlari hamda musiqiy pedagogika sohasidagi mavjud ilmiy adabiyotlar, monografiyalar va ilg‘or pedagogik tajribalar qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqotning empirik qismini tashkil etishda pedagogik kuzatuv va eksperiment (tajriba-sinov) metodlariga asosiy e’tibor qaratildi.

Pedagogik kuzatuvlar jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining aniq fanlar (matematika) va til o‘rgatish (ona tili) darslaridagi ruhiy-emotsional holati hamda ish

qobiliyatining dinamikasi o'rganildi. Kuzatuvlar darsning 20-25 daqiqalariga kelib, o'quvchilarda jismoniy toliqish va diqqatning tarqoqligi (boshqa narsalarga chalg'ish, dars faolligining pasayishi) eng yuqori nuqtaga yetishini ko'rsatdi. Ushbu muammoni bartaraf etish maqsadida umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinflari negizida pedagogik eksperiment tashkil etildi.

NATIJALAR: O'tkazilgan pedagogik eksperiment va kuzatuvlar natijasida olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, dars jarayoniga musiqiy tanaffuslarning tizimli ravishda joriy etilishi boshlang'ich sinf o'quvchilarining ruhiy-emotsional holatiga va ish qobiliyatiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatadi. An'anaviy tarzda olib borilgan nazorat guruhlarida darsning 25-daqiqasidan so'ng o'quvchilarning 65 foizida diqqatning tarqoqligi, charchoq alomatlari va o'qituvchi topshiriqlariga bo'lgan reaksiyaning sustlashishi kuzatildi. Mazkur guruhlarda darsning ikkinchi yarmida yangi mavzuni o'zlashtirish darajasi sezilarli darajada pasaydi.

Aksincha, darsning 20-22-daqiqalarida 3 daqiqalik musiqiy tanaffuslar qo'llanilgan tajriba guruhlarida mutloq boshqacha ko'rsatkichlar qayd etildi. Kuzatuvlarga ko'ra, quvnoq va ritmik bolalar kuylari jo'rligida bajarilgan qisqa harakatli mashqlardan so'ng o'quvchilarning darsga bo'lgan diqqat barqarorligi 85 foizgacha qayta tiklandi. Musiqiy ritm bolalarning bosh miya qobig'idagi toliqish jarayonini tormozlab, ularning fikrlash faoliyatini faollashtirishga xizmat qildi. Ayniqsa, charchoq tufayli yuzaga keladigan jismoniy zo'riqish (umurtqa pog'onasi va ko'z mushaklarining toliqishi) musiqiy va harakatli daqiqalar yordamida tezda bartaraf etildi.

MUHOKAMA: Tadqiqot davomida olingan natijalar boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual faolligini oshirishda musiqiy tanaffuslarning shunchaki vaqtichog'lik vositasi emas, balki muhim pedagogik-psixologik mexanizm ekanligini ko'rsatadi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda asab tizimi va iroda hali to'liq shakllanmaganligi sababli, ular dars davomida uzoq vaqt bir xil holatda o'tirishga va bir xil faoliyat bilan shug'ullanishga moslashmagan. Eksperiment jarayonida darsning o'rtasida musiqaning joriy etilishi bolalar miyasining charchagan qismlariga dam berib, boshqa markazlarni faollashtirishga imkon berdi. Bu holat fanda dominantlik prinsipi bilan tushuntiriladi, ya'ni musiqiy idrok va jismoniy harakat vaqtincha yangi qo'zg'alish o'chog'ini yaratadi va intellektual toliqishni bartaraf etadi.

Olingan ma'lumotlarni tahlil qilish jarayonida musiqiy tanaffuslarning mazmuni va vaqtini to'g'ri belgilash eng muhim omil ekanligi aniqlandi. Agar musiqiy daqiqa darsning juda erta (masalan, 10-daqiqasida) yoki juda kech (35-daqiqasida) o'tkazilsa, kutilgan pedagogik samara bermaydi. Shuningdek, dars xarakteriga qarab musiqiy materialni to'g'ri tanlash lozim. Masalan, matematika darslaridagi yuqori aqliy zo'riqishdan so'ng sho'x va ritmik kuylar bolalarni harakatga keltirish orqali qon aylanishini yaxshilasa, dars yakunida charchagan bolalarni tinchlantirish uchun mayin, relaksatsion klassik kuylardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

XULOSA: Boshlang'ich sinf o'quvchilarining dars jarayonidagi diqqat-e'tiborini samarali tashkil etish va ularning ish qobiliyatini saqlab qolish muammosini o'rganish jarayonida quyidagi yakuniy xulosalarga kelindi:

Birinchidan, kichik maktab yoshidagi bolalarning o'ziga xos psixofiziologik tabiati dars davomida charchoq va toliqishning tez yuzaga kelishini belgilaydi. Darsning 20-25-daqiqalarida o'quvchilar diqqatining tarqoqlashishi tabiiy jarayon bo'lib, uni bartaraf etishda musiqiy tanaffuslar eng samarali pedagogik va psixologik vositalardan biri hisoblanadi.

Ikkinchidan, o'tkazilgan pedagogik tajriba-sinov ishlari dars jarayoniga to'g'ri va tizimli ravishda kiritilgan musiqiy daqiqalar o'quvchilarning diqqat barqarorligini 85 foizgacha qayta tiklashini ko'rsatdi. Musiqi sadolari va unga mos harakatlar bolalarda faqatgina jismoniy

charchoqni yozib qolmay, balki ularning fikrlash faoliyatini va emotsional intellektini ham faollashtiradi.

Uchinchidan, musiqiy tanaffuslarning muvaffaqiyati ularning dars vaqtida to'g'ri taqsimlanishi hamda o'quv materialining xarakteriga mos ravishda tanlanishiga bevosita bog'liqdir. Aniq va tabiiy fanlar darslarida dinamik va ritmik kuylardan, darsning yakuniy qismlarida esa asab tizimini tinchlantiruvchi relaksatsion ohanglardan foydalanish yuqori samara beradi.

Pedagogik amaliyot uchun tavsiya sifatida shuni ta'kidlash lozimki, umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun darslarda qo'llanilishi mumkin bo'lgan musiqiy-harakatli multimedia materiallarining yagona bazasini yaratish hamda boshlang'ich ta'lim va musiqa ta'limi yo'nalishlari o'rtasidagi integratsiyani yanada kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ibrohimov, O. (2018). *Musiqqa pedagogikasi va maktab repertuari*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
2. Yuzboyev, J. (2019). *Boshlang'ich sinflarda musiqa o'qitish metodikasi*. Toshkent: O'qituvchi.
3. Omonullayeva, D. (2020). *Musiqqa ta'limida innovatsion texnologiyalar va integratsiya*. Toshkent: Turon-Iqbol.
4. Askarova, M., & Raxmonova, S. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixofiziologik xususiyatlari va ularni dars davomida faollashtirish usullari. *Pedagogika va Psixologiya Jurnal*, 4(2), 45-51.
5. Vygotsky, L. S. (2016). *Psixologiya iskusstva (San'at psixologiyasi)*. Moskva: Iskustvo.
6. Tarasova, K. V. (2015). *Ontogenez muzikalnix sposobnostey (Musiqiy qobiliyatlarning ontogenezi)*. Moskva: Pedagogika.
7. Xasanova, G. (2022). Maktab darslarida sog'lomlashtirish texnologiyalari va musiqiy daqiqalarning ahamiyati. *Boshlang'ich Ta'lim va Tarbiya*, 1(3), 12-18.
8. Radjanov, S. (2023). Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik-psixologik tayyorgarligini takomillashtirish. *Musiqqa Ta'limi va San'at Jurnal*, 2(1), 78-84.
9. Gardner, H. (2011). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences (Ko'p qirrali intellekt nazariyasi)*. New York: Basic Books.
10. Tursunova, M. (2024). Boshlang'ich sinf ona tili va matematika darslarida interaktiv tanaffuslarni tashkil etish metodikasi. *O'zbekiston Pedagogika Fanlari Jurnal*, 3(2), 99-105.
11. Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education*, 28(3), 269-289.
12. Mirzayeva, N. (2025). *Musiqiy terapiya va uning kichik yoshdagi bolalar diqqat-e'tiboriga ta'siri*. (Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati). Toshkent.